

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXII/3

**БЕОГРАД
1976.**

Транскрипција јапанских и кинеских имена

НАЧЕЛНА И КОНКРЕТНА ПИТАЊА ТРАНСКРИПЦИЈЕ ИМЕНА ИЗ ДАЛЕКОИСТОЧНИХ ЈЕЗИКА

Из језика чију транскрипцију овом приликом настоји да обради и условно нормира „Наш језик” (кинеског и јапанског) заправо и немамо правих позајмица, као што имамо из низа европских и блискоисточних језика; тек је понека реч општег значења допрла са Далеког Истока до нас (*кимоно, цудо, цунка*), и оне не представљају озбиљније нормативно питање.

То, међутим, не значи да не треба утврђивати транскрипциона правила и за те језике и отклањати празнину која у овом погледу постоји у нашем правопису. За сваки део света потребно је имати некакав систем и правила писања географских имена, а изузетан међународни значај Далеког Истока чини да се свакодневно срећемо с великим бројем не само географских него и личних и других властитих имена. Ако за већину личних имена с којима се срећемо и можемо рећи да није толико битно јесу ли транскрибована на најбољи начин (јер она долазе и пролазе, не вршећи знатнији утицај на наше изражајне системе) — то никако не можемо рећи за важнија географска имена, чији је значај трајан. Хаотично шаренило варијаната истих имена или замена истих изворних гласова које видимо на нашим географским картама и у другим приручницима и помагалима (наравно, и у новинарској речи) наноси већ озбиљну штету нашој језичкој култури и функцији језика. Често смо, на пример, у недоумици где у азбучном низу какве наше енциклопедије или регистра да потражимо име одређеног града, области или др. — да ли ћемо наћи варијанту *Chiao-Chou, Chiaochou, Ciaochou, Ciaochou, Jiaozhou, Kiaochou, Kiaochow, Kjaochou, Kjaichou*...

Може нам сам задатак да се нормира транскрипција нама тако далеких, необичних и сасвим мало познатих језика изгледати прилично застрашујуће, чак нереално. Није то ипак сасвим тако; ако су нам ови језици необични и непознати, постоји о њима одлична инострана филолошка литература, и научна и практична, примењена. За наше нормирање најчешће

су довољни посредни подаци о именима из тих језика, тј. наслон на иностране транскрипције које се одликују прецизношћу и доследношћу. Били смо у прилици да смањимо ризике таквог посредног поступка непосредно консултујући веома позване стручњаке, синологе — и то Кинезе са аутентичним пекиншким изговором (в. напомену на крају).

Наравно, поменуто наслањање на туђе транскрипције мора бити пажљиво и опрезно, јер се најгрубље грешке и искривљавања туђих имена праве кад се на уобичајени енглески начин прочита реч написана неком специфичном латиничком транскрипцијом. Ако искључимо такве механичке грешке и утврдимо реалне системске односе, онда нам један доследан транскрипциони систем може послужити као основа за наша правила чак и боље него изворна писменост. При томе тешкоће утврђивања нормативних мерила и опредељења нису у непосредној сразмери са „егзотичношћу” или познатошћу датог језика, односно његовом сродношћу с нашим. Лингвистичка егзотика разних ваневропских језика понекад и олакшава задатке транскрипције, па се — рецимо — може констатовати да мање недоумица изазива нормирање писања јапанских имена него речи из нама сродног и доста познатог руског језика. Сложаност решавања ових питања зависи у првом реду од тога колико су међусобно противречни различити захтеви и моменти о којима се мора водити рачуна ако се жели доћи до најбољег реално остваривог решења.

Циљеви и начела нормирања транскрипције

Основно питање утврђивања транскрипције јесте: шта јој је заправо сврха, првенствени и најважнији циљ. У томе може бити доста различитог приступа у разним приликама, а и у разним земљама и њиховим транскрипционим службама. Ако се транскрипција намењује у првом реду да олакша странцима сналажење „на терену”, тј. у некој земљи или области (што може имати туристичке, привредне, можда и војне мотиве), онда ће она тежити што вернијем опонашању месног изговора датог имена, ради лакшег споразумевања с мештанима. Овај начин је сличан спонтаном народном усвајању туђих речи, где позајмица — ако се не искриви под утицајем неке асоцијације, тзв. народне стимологије — обично остане доста блиска изворној речи по општем акустичком утиску, иако се понекад структура коренито измени; такви су код нас многи германизми, као *куглоф* — *Gugelhupf*, *кромтир* или *крумтир* — *Grundbirne* итд.

С друге стране, нарочито међу филолозима — стручњацима за одређени страни језик, распрострањене су максималистичке

тежње приликом утврђивања транскрипције, настојања да се изнађе систем који ће у ствари бити способан да коректно преноси туђу језичку материју, да транскрибује стране речи, изразе или и шире текстове не затурући ниједан битни елемент изворног система.

За нас, међутим, ни једна ни друга крајност нису прихватљиве. Идући за начелом системске верности, потребе да се што боље очува правилност изворног система — нећемо се моћи ослањати искључиво на слух, на пуки акустички утисак који оставља изговорена реч; али нећемо моћи доспети ни до максималне филолошке прецизности транскрипције. За нас је основна сврха транскрипције да у нашем језику, за потребе наше културе и складног функционисања нашег језика, имамо прикладна и постојана имена важних географских појмова (а и друга значајна властита имена), како се не би уносила забуна у образовне програме и отежавало служење разним приручницима. Зато, поред тежње да се очува неопходни степен блискости изворном изговору и да се што мање затру битне разлике својствене изворном систему, морамо имати у виду још нека начела, као што су:

— начело континуитета, поштовање нашег језичког наслеђа и већ створених и укорењених начина и образаца прилагођавања туђих имена;

— начело прилагођености, тежња да се што мање оптерећују наша изговорна мерила и наши изражајни системи;

— начело једнообразности, примена стандардних образаца за подручје једног језика, ослањање на стандардни облик а не на разне локалне и дијалекатске варијације (за кинески језик то значи на пекиншки изговор и на стандард „путунхуа“, заснован на пекиншком дијалекту).

При свему овоме треба тежити да правила буду што једноставнија, заснована на ослонцу доступном што ширим круговима, што за јапански и кинески језик значи: не на хијероглифском писму, такође не на живој речи — него на најраспрострањенијим прецизним транскрипцијама. Ми, наиме, не можемо рачунати са некаквом централизованом службом која би појединачно утврђивала облик јапанских и кинеских имена употребљених код нас, где би се могло ићи и од случаја до случаја. Једини начин да унесемо мало реда у писање ових имена јесте ако будемо имали одређена правила, која ће и у вишеструкој, независној примени водити до истих резултата.

Транскрипција јапанских имена

Транскрипција јапанских имена не намеће готово никаква сложенија питања, па је и у нашим географским и другим при-

ручницима постигнута прилична уједначеност. Ово омогућавају пре свега крајње једноставна структура јапанског слога (готово искључиво отворени слогови, који се завршавају на вокал), једноставан петовокалски систем сличан нашем (самогласници *a, e, i, o, u*) и постојање јасне латиничке транскрипције.

Што се тиче сугласничког система, једна од најочљивијих одлика јесте постојање реда умекшаних, палатализованих сугласника, с тим што су испред вокала *i* сви сугласници умекшани, а испред *e* сви остају тврди. Обележавање те мекоће двојако је у латиничкој транскрипцији. За једне сугласнике употребљавају се диграфи са словом *Y* (које иначе, кад није уз сугласник, одговара нашем *j*), нпр.

тврди сугласник: КА КО КУ КЕ

палатални сугласник: КУА КУО КУУ КИ

— а сличну ситуацију имамо и код R M B P G H.

Међутим, за три палатална сугласника имамо посебне графичке: *SH* (према *T* за тврди сугласник), *SH* (према *S*) и *J* (према *D* или *Z*). У руској транскрипцији је и овде — као и за претходне случајеве — примењен уобичајени руски систем показивања мекоће помоћу истих сугласничких графема које се употребљавају и за тврде сугласнике, с тим што се диференцирање постиже помоћу самогласничких слова (ка-кя, ко-кё, та-тя, со-сё, су-сю итд.).

Друга је упадљива одлика јапанског консонантизма да се *F* и *TS* не јављају као самостални гласови, него стоје у допунском односу према *H* односно *T*, као њихове варијанте условљене следећим *U*, тако да имамо редове *HA-HO-HE-FU* и *TA-TO-TE-TSU*, а исто је такав однос и *D : Z*. Отуда је у новом систему латиничке транскрипције, који има извесну примену у Јапану, уведено писање *HU, TU, DU* уместо *FU TSU ZU* по старом систему, што не треба да утиче на нашу транскрипцију. Исто се односи и на писање *TI SI DI* у новом систему уместо *CHI SHI JI* у старом.

Неколико питања транскрипције јапанских речи захтевају начелно опредељење.

— Ноцима или Ноџима (*NOJIMA*), Чуба или Фиба (*CHIBA*) и сл.? По изговору било би оправданије за јапанско *J* и *SH* узимати наше *ћ* и *ћ*, али ће ипак бити боље *ц* и *ч*. Разлог је двојак: једно због укорењене навике, а друго зато што избором *ц* и *ч* добијамо логично решење и за трећи палатал, тј. за *SH*, где ћемо онда применити наше *ш* (*ш*, међутим, не би било у системском складу са *ћ*, *ћ*). Зато ћемо остати при уобичајеном Фуџијама (*FUJYAMA*), Хачинохе (*HACHINOHE*), Хирошима (*HIROSHIMA*) итд.

— *Сендај* или *Сендаи*, *Ајкава* или *Аикава* (SENDAI, AI-KAWA)? У неким прецизним транскрипцијама овде се прави етимолошка разлика: ако је дифтонг кинеског порекла, пише се сугласник *j*, а ако је изворна јапанска реч, на том месту стоји вокал *i*. За нас је, међутим, боље да пођемо од практичних разлога, па да на крају речи уместо *I* иза самогласника пишемо *j*, чиме ће се омогућити нормална деклинација и извођење речи, док у средини речи можемо задржати *i* без обзира на порекло: *Сендај* (SENDAI), *Сакај* (SAKAI), *Фукуј* (FUKUI), *самурај* (SAMURAI), *Аикава* (AIKAWA), *Суџу* (SUITSU) итд.

— *Каназава* или *Канадзава*, *Сузуки* или *Судзуки* (KANAZAWA, SUZUKI)? Јапанско *Z* описује се у стручној литератури као полуафриката, што би оправдавало и нашу замену *дз*, нарочито с обзиром на аналогно *џ* (J). Међутим, као простије и већ укореењено, треба задржати писање з: *Мијазаки* (MIYAZAKI), *Шизуока* (SHIZUOKA), *камиказе* (KAMIKAZE) и сл.

— *Токио* или *Токјо*, *Киото* или *Кјото* (TOKYO, KYOTO)? Само због сувише укореењене навике треба задржати име *Токио*, али у осталим случајевима јапанско *Y* треба преносити као *j*: *Кјушу* (KYUSHU), *Кирју* (KIRYU), *шамјо* (SHAMYO) и сл. Једино ће се *j* са претходним *n* слити у *њ*: *Буња* (BUNYA), док аналогне ситуације за *љ* немамо, јер у јапанском гласовном систему не постоји сонант *л*.

Транскрипција кинеских имена

Сву сложеност тражења најбољих решења у нормирању транскрипције најбоље ћемо уочити разматрајући кинеска имена и питања њиховог преношења у наш језик. То не проистиче толико из саме природе кинеског фонолошког система, који је прилично кореспондентан са нашим (у ономе што је битно за транскрипцију), колико из других, створених околности о којима се мора водити рачуна. Наиме, упркос великој особености кинеске фонетике и уопште структуре речи, неки важни чиниоци олакшавају задатак транскрибовања:

— систем латиничке транскрипције установљен у Кини 1958. године (на бази пекиншког изговора) изванредно је једноставан и јасан;

— све кинеске речи праве се од ограниченог броја слогова-морфема, који се могу представити и једном невеликом табелом (405 слогова);

— гласовна структура те основне ћелије кинеског језика подложна је строгим и доследним системским правилима, а нема већих тешкоћа да се она представи нашим гласовима, односно нашим писмом.

Наиме, у поном кинеском слогу разликујемо четири елемента (представићемо их поменутом кинеском транскрипцијом, и то верзалом, како је не бисмо мешали са другим транскрипционим системима):

1) почетни сугласник, који може бити оклузив (P B T D K G), африката (C Z CH ZH Q J), фрикатив (F S SH X H) или сонант (M L N R);

2) неслоговни међувокал (I U Ů);

3) слоготворни вокал (A E O I U Ů);

4) неслоговни завршни вокал или назал (I U O N NG).

С обзиром на пресудну улогу слога у кинеском систему, основни задатак једне амбициозније, системске транскрипције не би био везан за представљање појединих гласова, фонема, колико за чување кинеског слога. У једном потпуно диференцираном систему не би требало допустити да се замагљује граница слога и слоговна структура вишесложних речи, нити да се изједначују различити кинески слогови (јер то је у ствари исто као кад би се изједначавало наше *кора* и *гора*, *креда* и *грета* итд.). Диференцирање би нам омогућила чињеница да постоје сличности у степену развијености система сугласника и у месту њихове артикулације; за већину гласова могли бисмо поћи просто од писма, и тиме би се установили јасни и логични системски односи.

Међутим, битно друкчији транскрипциони систем, у свету и код нас, стекли су снагу традиције и распрострањене међународне праксе. Наиме, кинески гласови B D G Z CH J изговарају се, према подацима у стручној литератури, безвучно или полувучно, тако да се изговорна разлика у односу на парњаке P T K C CH Q огледа више у аспириваности ових последњих и у енергији артикулације него у звучности и безвучности — у чему има сличности са ситуацијом у немачком језику.

Отуда је дошло до битног двојства у транскрипционим системима. Они системи који су се оријентисали више фонолошки, настојећи да што простијом графиком представе битне системске опозиције, употребљавају и слова којима нормално обележавамо звучне гласове; такви су пре свега латинички системи који су настајали у самој Кини (укључујући и систем из 1958. године), а од иностраних латинички немачки и ћирилички руски. Међутим, они системи који су се оријентисали више фонетски, идући за акустичким утиском, прибегавају безвучној транскрипцији и означавању аспирације помоћу апострофа; тако се нпр. према кинеском В-Р или G-К у енглеској и француској транскрипцији употребљава р-р' односно k-k'.

Наша уобичајена фонетска транскрипција полази од овог последњег система, с тим што се изоставља апостроф, тако да

се потпуно изједначају кинеско В-Р, D-T, Z-C, ZH-CH, G-K, J-O; звучна замена долази само као ретки изузетак, нпр. б у „Жен-мин жибао” или д у Чу Де. Иако оваква широка неутрализација и затирање једне битне системске разлике (за читаву једну четвртину се смањује број диференцираних слогова) никако не представља срећно решење, не би био реалан покушај да се иде мимо тога, једно због велике навикнутости на обезвучност (исп. Пекинг, Синкјанг, Мао Це Тунг, Куоминтанг) тако и због великог утицаја енглеске транскрипције у међународном саобраћању. Једино ако би у међународној пракси преовладала кинеска изворна транскрипција (поготово ако би се то десило и код нас онде где се примењује изворно писање страних имена), ваљало би да поново размотримо основно опредељење, а засад можемо препоручити само у п р о ш ђ е н у транскрипцију, уједначавање у оквиру постојећег општег смера, уз доследније утврђивање системских односа наших замена према изворном језику. При томе се, наравно, жртвује један од битних циљева свих прецизних транскрипционих система: могућност обрнуте транскрипције, враћања на изворни језик.

Правила транскрипције. Ако бисмо могли ићи на д и ф е р е н ц и р а н у транскрипцију, за сугласнике којима почиње кинески слог (има их 21) вероватно би најпогоднији био овакав систем замена:

к.	Р	В	Ф	Т	Д	Ц	З	С	СН	ЗН	ШН	Ч	Ш	К	Г	Н	М	Р	Л	Н		
ск.	п	б	ф	т	д	ц	дз	с	ч	ц	ш	ћ	ђ	сј	к	г	х	м	ж	л	н	
																					љ	њ

(1°)

Међутим, идући за начелом културног континуитета, тј. имајући у виду доминацију обезвучене транскрипције и чињеницу да *ћ* (наравно и *ђ*) нема код нас никакве традиције у писању кинеских имена — морамо предложити у п р о ш ђ е н и систем, са ослоном на енглеску транскрипцију (коју приказујемо у другом реду, малим латиничким словима):

к.	Р	В	Ф	Т	Д	Ц	З	С	СН	ЗН	ШН	Ч	Ш	К	Г	Н	М	Р	Л	Н			
е.	p'	p	f	t'	t	ts'	ts	s	ch'	ch	sh	ch'	ch	hs	k'	k	h	m	j	l	n		
														k'	k	s							
												ts'	ts										
ск.	п	ф	т	ц	с	ч	ш	к	с	к	х	м	ж	л	н							љ	њ

(2°)

Остали, вокалско-сонантски део слога (назовимо га *б а з о м*) такође намеће доста сложена питања, иако битно друкчија него почетни сугласници. Пре свега, кинески слог може имати

и нулти почетак, сводећи се на саму базу, тј. бити без почетног сугласника и почињати вокалом. Ако је то вокал шире артикулације (*a, e, o*), онда у писму слог почиње непосредно тим вокалом, док се испред високих вокала (*i, i, ii*) пише W односно Y. У овом другом случају јављају се и неке друге графичке разлике у односу на случајеве кад база слога следи иза почетног сугласника, и оне утичу на правила транскрипције. С обзиром на то и на друге моменте, разликоваћемо четири реда база кинеског слога.

Базе реда *a-e-o* једнако се пишу и кад стоје самостално (кад представљају слог с нултим почетком) и кад се јављају као дочетак слога, иза сугласника, па је и транскрипција најједноставнија:

к.	A	AI	AN	ANG	AO	E	EI	EN	ENG	ER	I	I	O	OU
е.	a	aï	an	ang	ao	ê,o	ei	ên	êng	êrh	ih	ï	o	ou
ск.	a	aj	an	ang	ao	e	eï	en	eng	er	i	i	o	ou

(3°)

Што се тиче двоструког укључивања графеме I у ову схему, напомнимо да то још није „нормално” *i* (које ћемо срести ниже, у одговарајућем реду) него представља тзв. апикалне гласове, који се — као позиционо условљени — срећу иза тврдих шупћавих (CH ZH SH) и пискавих (C Z S) сугласника; представљају се понекад знаком „шва” (ə) или руским „јери” (ы). Сем тога, база ER долази искључиво самостално (без претходног почетног сугласника), док се све остале наведене базе комбинују начелно са свим сугласницима изузев са палаталима Q J X.

Базе реда *и* пишу се са почетним W кад су самосталне, док иза сугласника та графема изостаје, а у неким слоговима долази до још неких одступања, па ћемо приказати обе варијанте:

к.	WU	WA	WAI	WAN	WANG	WEI	WEN	WENG
	-U	-UA	-UAI	-UAN	-UANG	-UI	-UN	-ONG
е.	wu	wa	wai	wan	wang	wei	wên	wêng
	-u	-ua	-uai	-uan	-uang	-uei	-un	-ung
						-ui		
sh.	ву	ва	вај	ван	ванг	веј	вен	венг
	-у	-уа	-уај	-уан	-уанг	-уеј	-ун	-унг

(4°)

Ни ове базе не комбинују се са палаталима (Q J X), а ни са лабијалима — узимајући саму базу -U (тј. слоге BU PU MU FU).

Аналогно приказаном писању W, у базама реда *i* пише се Y кад су самосталне:

к.	YI	YIN	YING	YA	YAN	YANG	YAO	YE	YONG	YOU
	-I	-IN	-ING	-IA	-IAN	-IANG	-IAO	-IE	-IONG	-IU
е.	i	yin	ying	ya	yen	yang	yao	yeh	ying	you
	-i	-in	-ing	-ia	-ien	-iang	-iao	-ieh	-iung	-iu
сх.	ји	јин	јинг	ја	јен	јанг	јао	је	јунг	јоу
	-и	-ин	-инг	-ја	-јен	-јанг	-јао	-је	-јунг	-јоу

(5°)

Ове базе никад се не комбинују са пискавим (C Z S), шуштавим (CH ZH SH) и веларним (K G H) сугласницима. Допунски однос, тј. узајамно позиционо искључивање ових сугласничких редова с једне стране и палатала (Q J X) с друге стране омогућују да се ови последњи сугласници транскрибују истим знаковима којима и неки од поменутих тврдих редова, а да се при томе не доведе у питање диференцирање слогова. То је искоришћено нпр. у енглеским транскрипционим системима, а и нама то омогућује да предвидимо двоструку улогу нашег *к* (за кинеско K-G и за Q-J) и нашег *с* (за кинеско S и X, в. схему 2°).

Најмање су развијене и најужу дистрибуцију имају базе реда *й*. И оне се, кад су самосталне, пишу са почетним *Y*. Иза ове графеме, међутим, у кинеској транскрипцији изоставља се дијакритички знак над вокалом, тј. пише се *U* уместо *Û*:

к.	YU	-Û	YUN	-ÜN	YUAN	-ÜAN	YUE	-ÜE
е.	yü	-ü	yün	-ün	yüan	-üan	yüeh	-üeh
сх.	ју		јун		јуан		јуе	

(6°)

И иза палатала (Q J X), исто као и иза *Y*, у кинеској транскрипцији пише се *U* а не *Û*. То практично значи да у већини позиција долази до ове правописне замене, јер се базе реда *й* примењују још само иза *L* и *N*, тако да се писање *Û* своди на само четири слога: *NÛ*, *NÜE*, *LÛ*, *LÜE* (*њу*, *ње*, *љу*, *ље*).

Далеко би нас одвело ако бисмо у свим појединостима образлагали предложени избор између различитих примењиваних и могућних решења, па ћемо се ограничити на нека најнужнија објашњења.

1) Кинеско неслоговно *i* преносимо као *j* а не као *и* да се не би подривали наши језички системи. Наиме, ако би се на крају слога писало *и* а не *j* („Шангхаи”, „Таипеи” уместо *Шангхај*, *Тајпеј*), онемогућила би се нормална деklinација и извођење речи. И у предсамогласничком положају писање *j* има предности, јер је писање без *ј*оте, — типа „Пиано”, „Миансиан”, „Фукиен” — супротно нашем правопису, а ако би се — како правопис захтева — уметнуло интервокално *j*, добили бисмо гламазне, вишесложне ликове, у којима би тешко било

препознати кинеске једносложне и двосложне речи; зато је једино оправдано *Пјао* (једносложна кинеска реч), *Мјансјан*, *Фукјен* (двосложне речи).

2) Последица тога избора је да се *ј* из база које у нашој транскрипцији почињу тим словом спаја са претходним *л*, *н* дајући *љ*, *њ*: *Лаонинг* (LIAONING), *кингњен* (QINGNIAN), *Љоученг* (LIUCHENG), *Ључун* (LÜCHUN). Уз последња два примера напоменимо да за кинеске слоге LIU, XIU и сл. реконструирамо лик *љоу*, *сјоу* итд. (в. схему 5^о) управо зато да нам се не би изједначавали са слоговима на *и* (типа LÜ).

3) Како смо већ поменули, чињеница да смо за наше *к* и *с* предвидели двојаку службу, да замењују и тврде и меке сугласнике (исп. схему 2^о) — не значи затирање битних разлика, јер се по наредном *и* или *ј* препознаје да је у питању палатални сугласник (тј. да у *ки*, *кин*, *кинг*, *кја*, *кјен*..., *син*, *синг*, *сја*, *сјен*... имамо кинеско Q-J одн. X, а не тврде сугласнике K-G, H), јер тврди сугласници не могу стајати у тој позицији.

4) При показаном начину преношења кинеских имена у наш језик углавном не долази до неприхватљиво напрегнутих артикулација, које би се косиле с начелом нужне прилагођености. Изузетак је ипак графика *нг* кад се нађе испред сугласника, нарочито онда кад је тај сугласник задњонепчани или кад се група *нг* још једном понавља у истој речи, нпр. *Чунгкуо*, *Чунгкинг*, *Куангтунг* и сл. Не би зато требало сматрати грешком испуштање *г* у оваквим случајевима, тим пре што према нашем „*нг*” у кинеском не стоји никаква сугласничка група, него задњонепчани назални сонант, који ће се у поменутом положају по акустичком утиску пре идентификовати са нашим *н* него са *нг*. Ово упрошћавање било би прихватљиво и за потпуно диференцирани систем, с тим што би се уместо испуштеног *г* стављао апостроф; поменимо овде да и Кинези употребљавају апостроф као знак границе слогова у случајевима њеног замагљивања, што не треба искључити ни за нашу транскрипцију.

* *
*

Обрађујући транскрипцију имена из туђих језика више пажње посвећујемо географским него личним именима, и то не само због трајнијег значаја оних првих него и зато што постоји наде да ће неки картограф применити резултате стручне анализе, док би за новинарске службе — као главне посреднике у преношењу личних имена — таква нада била неоснована, с обзиром на општи однос новинарских кућа према језичкој култури и правописној дисциплини. Примере произ-

вољности и грешака можда нигде тако лако не налазимо као кад су у питању кинеска лична имена с којима нас упознају наша гласила. У тим именима готово редовно можемо уочити неку грешку или одступање од логичне транскрипције, нпр. *Чу Ен Лај* (уместо *Чоу*), *Чу Де* (ум. *Те*), *Лин Пиао* (*Пјао*), *Лиу Шао Чи* (*Љу* или *Љоу*), *Тенг Хсиао Пинг* (*Сјао*), *Чанг Чун Чиао* (*Кјао*), *Чианг Чинг* (*Кјанг Кинг*). Да наведемо и један целовит текст, из извештаја о митингу „на пекиншком тргу Тиен Ан Мен” (уместо *Тјенанмен*): „Редослед којим су се најистакнутији кинески руководиоци данас појавили је следећи: после Хуа Куо Фенга, маршал Је Чиен Јинг, Ли Хсиен Ниен, генерал Чен Хси Лиен, Чи Тенг Квеј, генерал Ванг Тунг Хсинг, Ву Те, Хсу Ши Ју, Веј Куо Чинг, генерал Ли Те Шенг, генерал Чен Јунг Квеј итд.” — Исправно би било *Је Кјен Јинг*, *Ли Сјен Њен*, *Чен Си Љен*, *Чи Тенг Куеј*, *Ванг Тунг Синг*, *Сју Ши Ју*, *Веј Куо Кинг*, *Чен Јунг Куеј* — тј. осам од једанаест имена (нека и уз двоструку грешку) нису написана по правилима која су примењена нпр. на имена *Синкјанг*, *Нанкинг*, *Љаонинг*, *Сијан*; писање типа *Тиен*, *Лиу*, *Ниен*, *Чианг* и сл. директно је супротно и тачки 461 Правописа.

Да опет овде истакнемо да предложени систем транскрипције кинеских имена одступа у неким елементима од спонтане асоцијације по слуху, од акустичког утиска. То је потврдило и непосредно слушање кинеског пекиншког изговора, јер су кинески стручњаци, љубазно се одазивајући нашој молби, прочитали већи број кинеских властитих имена и омогућили да стекнемо непосредне утиске о односу кинеских гласова према нашим. Показало се, најпре, да помињано обезвучавање кинеских сугласника никако није потпуно и да они у изговору пре асоцирају наше звучне него безвучне сугласнике, нарочито у позицијама ван апсолутног почетка изговорне целине. Даље, кинеско *X* („*hs*”) у енглеској транскрипцији израито асоцира наше дијалекатско *š* (у ијек. говорима, нпр. *šekira*), а кинеско *Q* и *J* јасно подсећају на наше *ћ* и *ђ*, можда уз нешто приметнију блискост меким *к* и *г*. Кинеско тврдо *I* иза пискавих сугласника је изразит шва-глас (сличан призренско-тимочком подугласнику, само што може бити и *дуг*), а иза пуштаваца више личи на руско *ы*; и изговор вокала *A* и *E* доста варира у разним позицијама, само условно одговарајући нашем *a* и *e*. Најзад, неслововно *I* знатно јасније асоцира наше *i* него *и*, док је у изговору сонанта „*NG*” веларна компонента (коју самболизујемо са *г*) за наш слух слабо уочљива, тако да овај сонант оставља утисак нашег *н*.

У целини узето, показује се да руска транскрипција знатно боље одговара изворном изговору него западноевропски систе-

ми, на којима се заснива и наш узус. На примерима илустровано, *Синкјанг* ће се најпре чути као „Сјинџан” (са сливеним „сј”, заправо *šindan*), *Нанкинг* као „Нанџин”, *Кингтао* (традиционално *Цингтао*) као „Ѓиндао” или „Ѓинтао”, *Љаонинг* као „Љаонин”, *Ли Сјен Њен* углавном тако (само са *ś*), *Чу Ен Лај* као „Џоу Ен Лај” или „Чоу Ен Лај” итд.

Ове разлике, међутим, саме по себи не принуђују на одступање од система који смо предложили, или од неког у почечему другчијег система ако би се око њега лакше постигла општа сагласност; треба, наиме имати у виду да је и не нарочито погођен систем транскрипције — ако је јединствен и у општој примени — много боље решење од мешавине разних система, а тим пре од произвољне стихије без система и реда.

Митар Пешикан

КИНЕСКА ГЕОГРАФСКА ИМЕНА У НАШОЈ КАРТОГРАФИЈИ

Када се прегледају наши атласи и енциклопедије, види се велика разноликост у транскрипцији кинеских географских имена. Због тога је несумњиво потребно да се нормира писање кинеских географских имена и да се утврди јединствен систем у третману кинеских гласова. Овај прилог има за циљ да покаже стање транскрипције кинеских географских имена у српскохрватском језику на примеру неколико наших најпознатијих издања атласа и енциклопедија. За илустрацију су узета следећа издања:

Велики атлас света, „Просвета” Београд и „Младинска књига” Лубљана, 1973. у ћириличком издању, за који је коришћена скраћеница ВАС;

исто дело у латиничком издању, *Veliki atlas svijeta*, скраћ. VAS;

Војна енциклопедија, том 4, Београд 1961, скраћ. ВЕ;

Enciklopedija Leksikografskog zavoda, том 4, Загреб 1959, скраћ. ЕЛЗ с., и друго издање из 1967, скраћ. ЕЛЗ н.;

Мала енциклопедија, „Просвета”, Београд 1959, скраћ. ПЕ;

Atlas svijeta, Југославенски лексикографски завод, 5. издање, Загреб 1974, скраћ. АС.

Интересантно је подвући да су разлике у транскрипцији најочљивије међу латиничким издањима, што је последица преузимања различитих енглеских система транскрипције. Нај-